

Arheoloogi eetilised põhimõtted

SISSEJUHATUS

Arheoloog uurib inimühiskonna minevikku peamiselt aineliste allikate abil. Arheoloog tegeleb kõigea, mis puudutab mineviku inimesi ning üritab iga nende elu aspekti tundma õppida. Uurimaks, kuidas inimesed minevikus elasid, arheoloogid avastavad, analüüsivad ja tõlgendavad inimkultuurist järele jäänud materiaalseid jäänuseid – esemeid, muistiseid ja nende kontekste. Arheoloogid teevad koostööd väga paljude teiste teadusharudega – kasutatakse loodusteaduslikke uurimis- ja analüüsimeetodeid ning sotsiaal- ja humanitaarteaduste teooriaid. Arheoloogiaspetsiifiliseks töömeetodiks on oma uurimisallikate väljakaevamine. Ainelised allikad on mittetaastuv ressurss ja väljakaevamisi tehes hävitavad arheoloogid kultuuripärandi algse konteksti. Arheoloogid mõistavad sellega kaasnevat vastutust ja sellest tulenevaid kohustusi ühiskonna ees.

„Arheoloogi eetiliste põhimõtete” eesmärgiks on tutvustada arheoloogidele kutse- eetikast tulenevaid norme ja printsiipe ning määrata kindlaks arheoloogi kõlbelse käitumise alused.

ARHEOLOOG JA ÜHISKOND

1. Eestis tegutsev arheoloog lähtub muinsuskaitseadusest ja täidab teisi Eestis kehtivaid seadusi ja muid õigusakte.

Kaevamistel linnades jt asulates järgib arheoloog seal kehtivaid kaevetööde eeskirju: tuleb taotleda luba kaevetöödeks ja teede sulgemiseks, järgida haljastuse taastamise nõudeid jne.

2. Arheoloog järgib oma tegevuses erialaga seotud rahvusvahelisi dokumente ja konventsioone (vt lisa), näiteks:

- UNESCO soovitus arheoloogiliste kaevamiste juures rakendatavate rahvusvaheliste printsiipide kohta (New Delhi 1956);
- Veneetsia harta (1964);
- Kultuuriväärtuste ebaseadusliku sisseveo, väljaveo ja omandiõiguse üleandmise keelamise ning ärahoidmise abinõude konventsioon (Pariis 1970);
- Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon (Pariis 1972);
- Euroopa arhitektuuripärandi kaitse konventsioon (Granada 1985);
- Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioon (Valletta 1992);
- UNESCO veealuse kultuuripärandi kaitse konventsioon (Pariis 2001).

3. Oma tegevuses arvestab arheoloog Eesti teadlaste eetikakoodeksiga ja ICOMi muuseumide eetikakoodeksiga.

4. Arheoloog hoolib kultuuripärandist ja aitab kaasa selle säilimisele. Ta osaleb ühiskondliku arvamuse kujundamisel kultuuripärandist.

Kultuuripärand on eelnevate põlvkondade poolt loodud ja minevikku tänapäevaga ühendavate aineliste ja vaimsete väärtuste kogu. Arheoloogilises mõttes on kultuuripärandiks nii kinnismuistised, vallasmuistised, arheoloogiline kultuurikiht, muististe keskkond kui ka suulises traditsioonis kajastuvad muististe tähendused.

4.1. Arheoloogi kohustus on tagada arheoloogilise pärandi kaitse.

Arheoloog teavitab avastatud muististest Muinsuskaitseametit ja teeb ettepaneku nende kaitse alla võtmise kohta.

4.2. Arheoloog ei tohi otseselt ega kaudselt olla seotud ebaseadusliku kultuuriväärtustega kaubitsemisega.

Arheoloog peab hoiduma ebaseaduslikul või oletatavasti ebaseaduslikul teel saadud kultuuriväärtuste vahendamisest ja kogumisest. Samuti ei tohi muuseumid osta kultuuriväärtusi, mis on hangitud ebaseaduslikul teel.

4.3. Arheoloog teatab Muinsuskaitseametile, politseile või kohalikule omavalitsusele arheoloogilise pärandi kahjustamisest, muististe rüüstamisest, illegaalsest kaubandusest jms kultuuripärandit hävitavast tegevusest ning jälgib, et võimuorganid reageeriks sellele.

Näiteks leides antikvariaadist või internetioksjonilt arheoloogilise eseme, tuleb see dokumenteerida ja sellest teatada. Võimuorganite reageerimist on võimalik kontrollida, esitades asutusele teabenõude või arupärimise.

5. Arheoloog teavitab avalikkust arheoloogia meetoditest, üldistest põhimõtetest ja üksikprojektidest. Arheoloog arvestab avaliku arvamusega. Ta aitab populariseerida arheoloogiateadust, seadmata sealjuures ohtu muistise säilimist.

Arheoloog mõistab kohalike inimeste huvi arheoloogiliste kaevamiste tulemuste vastu ning püüab neid informeerida parimal võimalikul moel. Näiteks esineb meedias, avaldab lühikokkuvõtte kohalikus ajalehes, koostab kaevamiste internetilehe vms.

6. Teostades arheoloogilisi uuringuid, arvestab arheoloog võimalike mõjudega keskkonnale ja kohalikele inimestele.

Arheoloog selgitab välja, kas uuritavale alale laienevad mingid muud kaitseadused või piirangud. Ta arvestab probleemidega, mis seoses arheoloogiliste töödega võivad tekkida kohalikele elanikele, ja aitab neid lahendada (nt tuleb liikumiseks paigaldada purded, hoolitseda, et ümbersõit oleks tähistatud, et loomad ei kukuks auku jms). Arheoloog püüab minimeerida elusloodusele tekkivat kahju ning hoolitseb kaevamiseelse olukorra taastamise eest pärast kaevamistöid.

7. Arheoloog sõlmib kinnistu omaniku või valdajaga mõlemaid pooli rahuldava kokkuleppe kaevamiste teostamiseks.

8. Arheoloog suhtub inimjäänustesse erilise tähelepanu ja austusega.

Arheoloog võtab arvesse ühiskonnas valitsevat suhtumist inimjäänustega ümberkäimisesse ja vajadusel kujundab neisse respektierivat suhtumist.

UURIMISTEgevuse STANDARDID

9. Arheoloogilise uurimistöö eesmärk on teadusliku teadmise suurendamine. Selle saavutamiseks kasutab arheoloog võimalusel mittelõhkuvaid meetodeid.

Mittelõhkuvad on sellised arheoloogilised meetodid, mille käigus muistist ei kahjustata. Näiteks visuaalne vaatlus, vaatlus objekti mittekahjustavate tehniliste vahendite (georadar, sonar jms) abil, mõõdistamine.

10. Arheoloogilisi kaevamisi teostab arheoloog ainult Muinsuskaitseameti loal. Kaevamiste eest vastutab Muinsuskaitseametilt vastava loa saanu ning vastutust ei saa üle anda teisele isikule.

Arheoloogiliste välitööde praktikat, sh juhatamise praktikat tegev tudeng ei saa vastutada kaevamiste eest.

11. Arheoloog ei kaeva ilma vajaduseta, dokumenteerib süstemaatiliselt ja üldarusaadavalt kõiki arheoloogilisi kihte ning esitab uuringute aruande Muinsuskaitseametile õigel ajal vastavalt loale märgitud tähtajale.

Aruande teine eksemplar antakse leide säilitavale asutusele. Arheoloog säilitab kaevamiste algdokumentatsiooni.

12. Uurimistulemuste esitamisel ei varja arheoloog oma eksimusi ja julgeb tunnistada oma vigu.

Näiteks tuleks kaevamisaruandes mainida kaevamiste käigus tehtud vigu, mis mõjutavad tõlgendust.

13. Arheoloog on kursis oma eriala teadmiste, meetodite ja metodoloogia arengutega ning arvestab nendega, et saavutada parim tulemus.

Ta hangib ja kasutab nüüdisaegseid tehnikavahendeid.

14. Arheoloogil peab olema piisav ettevalmistus vastava muistise kaevamiseks ning ta peab vajadusel nõu teiste vastava ala asjatundjatega.

15. Välitöid tehes arvestab arheoloog teiste teadusalade teadlaste võimalike huvidega ja on koostööaldis.

15.1. Arheoloog väärtustab luid, taimejäänuseid jt ökofakte ning arvestab keskkonna andmetega.

Luid ja teisi ökofakte dokumenteeritakse samadest väärtuspriinitsiipidest lähtudes nagu esemelist arheoloogilist materjali. Võimalusel kasutatakse loodusteaduslikke meetodeid ja kaasatakse uuringutesse loodusteadlasi ning arvestatakse nende soovustega materjali dokumenteerimisel ja kolleksioneerimisel. Võimalusel võetakse ning säilitatakse proove, mis võiksid olla edaspidi teadustegevuses olulised, ehkki jäävad hetkel kas rahaliste vahendite vähesuse või mõne muu põhjuse tõttu määramata (nt taimejäänuste proovid, loomaluude korjamine, proovid radiosüsiniku analüüsiks leidudega „piisavalt dateeritud“ ladestustest jne).

15.2. Arheoloog teavitab kohalikku muuseumi kaevamistel leitud esemetest, mis ei oma arheoloogilist väärtust, kuid võivad olla huvipakkuvad muuseumile.

Sellisteks leidudeks võivad olla näiteks klaasnõud, apteegi-, kaupluse- jne inventar, teetähised, masinasildid, manufaktuuride leiuaines jne.

16. Arheoloog tagab välitöödel kasutatava tööjõu piisava teadlikkuse arheoloogia meetoditest ja kutse-etikast. Arheoloog on teadlik tööohutuse nõuetest ja teavitab neist välitöödel osalejaid.

MUSEUMID JA LEIUD

17. Arheoloog tagab piisavate ressursside ja vahendite olemasolu kaevamiste läbiviimiseks, leiumaterjali konserveerimiseks ja hoiustamiseks. Ta vastutab konserveerimise, magasineerimise ja leiumaterjali üleandmise eest.

Enne välitööde algust tuleb sõlmida kokkulepe konservatoriga ja asutusega, kuhu antakse leiud.

18. Arheoloog ei loo leidudest isiklikku kollektsiooni, vaid annab kõik leiud üle muuseumile.

19. Arheoloog tunneb huvi tema kaevamistel kogutud leidude käekäigu vastu.

Arheoloog kontrollib, et leidude hoidmine, säilimine ja neile juurdepääs on tagatud vastavalt seaduses kehtestatud korrale.

ARHEOLOOGI SUHTED KOLLEEGIDEGA

20. Teiste isikute loomingut tohib kasutada ainult kooskõlas autoriõiguse seadusega.

21. Kaevamistulemuste või laborianalüüside esmaavaldamisõigus on kaevamisi ja/või analüüse teostanud uurijatel 10 aasta jooksul.

22. Aruandeks vormistamata arheoloogiliste kaevamiste dokumentatsioon tuleb pärast kümne aasta möödumist üle anda asutusse, kus hoitakse leide.

Kaevamiste dokumentatsiooni all peetakse silmas kaevamis- ja leiupäevikuid, märkmeid, fotosid, audio- ja videolindistusi jt aruande koostamise aluseks olevaid dokumente.

23. Arheoloog arvestab oma kaevamistel teiste uurijate huvidega ning teavitab kolleege oma tegevusest ja selle tulemustest.

Näiteks kaevatakse alati teaduslikult ja dokumenteeritakse muististe ülemisi kihte ka siis, kui projekti põhitähelepanu on suunatud alumistele kihtidele. Vajadusel kasutab arheoloog (Muinsuskaitseameti poolt määratud) konsultantide abi.

LISA. Internetiaadressid „Arheoloogi eetilised põhimõtted” punkt nr 2 juurde

UNESCO soovitus arheoloogiliste kaevamiste juures rakendatavate rahvusvaheliste printsiipide kohta (New Delhi 1956);

<http://portal.unesco.org/en/ev.php->

[URL_ID=13062&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13062&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)

Veneetsia harta (1964);

http://www.international.icomos.org/charters/venice_e.htm

Kultuuriväärtuste ebaseadusliku sisseveo, väljaveo ja omandiõiguse üleandmise keelamise ning ärahoidmise abinõude konventsioon (Pariis 1970);

<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13118900>

Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon (Pariis 1972);

<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13118943>

Euroopa arhitektuuripärandi kaitse konventsioon (Granada 1985);

<http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13089076>

Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioon (Valletta 1992);

<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=13089481&replstring=33>

UNESCO veealuse kultuuripärandi kaitse konventsioon (Pariis 2001).

<http://portal.unesco.org/en/ev.php->

[URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html](http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html)